درازي درويش

فقير لعل چند مجروح

لعل چند مجروح (1884_1942ع)

لعل چند عرف لال محمد تخلص مجروح، سنجوڳي شيخ جي قبيلي مان هو. ابتدائي تعليم قمبر جي سنڌي اسڪول مان حاصل ڪيائين، جتان ورنيڪيولر فائنل امتحان پاس ڪري، ان ڪانپوءِ پرائمري ٽيچرس جو سرٽيفڪيٽ امتحان پاس ڪيائين، جنهن بعد پرائمري استاد مقرر ٿيو. ملازمت دوران عالمن جي صحبت ۾ رهي انگريزي، فارسي ۽ اردو جي به چڱي ڄاڻ حاصل ڪيائين. ان سان گڏ طبي ڪتابن جو مطالعو ڪري، طب جي به سٺي معلومات حاصل ڪيائين.

مجروح منڍ ۾ ته پرائمري ماستر مقرر ٿيو هو پر نيٺ ترقي ڪري وڃي هيڊ ماستر بڻيو ۽ ان ئي عهدي تان رٽائر ڪيائين. پينشن تي اچڻ ڪانپوءِ پنهنجي گذر سفر لاءِ حڪمت جو ڌنڌو اختيار ڪيائين. قمبر، باڍهه ۽ لاڙڪاڻي ۾ طبابت ڪندو رهيو. پڇاڙي ۾ شهدادڪوٽ آيو ۽ اتي سندس مطب شوڪت شفاخاني جي نالي سان مشهور هو.

لعل چند جيتوڻيڪ خانداني روايتن موجب هندڪو نالو سڏائيندو هو پر حقيقت ۾ هو مسلمان هو. کيس درازي درويشن سان دلي عقيدت هئي. اهو ئي سبب آهي جو هو سائين قبول محمد جو مريد ٿيو. هن شاهه لطيف ۽ سچل سائين جو ڪلام جو ڳوڙهو مطالعو ڪيو هو. سچل سائين جو فارسي ديوان، "ديوان آشڪار" پنهنجي هٿن سان نقل ڪيو هئائين.

مجروح جنهن دور ۾ اک کولي، سو عروضي شاعريءَ جو دور هو لاڙڪاڻو مشاعرن جو مرڪز هو. تنهن ڪري مجروح به عروضي شعر چوڻ لڳو: خاص طور غزل گهڻو پسند هيس. ان کان علاوه بيت ۽ قافيون به چيون اٿس.

مجروح جي عروضي شاعريءَ ۾ فني پختگي ڪا نه آهي، پر ان ۾ رواني تمام گهڻي آهي. ان سان گڏ سندس ڪلام ۾ جابجا تشبيهون نظر اينديون، جن سندس ڪلام کي خوبصورت بڻايو آهي. هڪ مقاله نگار لکي ٿو ته "حسن ۽ عشق جي ذڪر ۾ تشبيهن جو استعمال ضروري سمجهيو ويندو آهي. عام طرح غزل ۾ لبن جي لالائي کي عقيدت منديءَ سان تشبيهه ڏني ويندي آهي. مجروح مرحوم لبن جي سرخي جي تعريف ڪندي چوي ٿو ته عقيق يعني لعل بدخشاني ان جي آڏو ڪا حيثيت نه ٿا رکن. مثلن:

ڪيا سرخي لبن تنهنجي جواهر شرمساريءَ ۾
عقيق و لعل جي حالت، بدخشان و يمن ڪان پڇ. ①

مجروح جي شخصيت ۽ شاعريءَ بابت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ لکي ٿو ته "مجروح صاحب، سخي قبول محمد صاحب درازي جو طالب هو. مجروح صاحب صاف دل، عاشق مزاج ۽ نيڪ خيال شاعر هو. هميشه سادگيءَ سان زندگي بسر ڪيائين ۽ دل ۾ مسلماني جذبات به جاءِ گزين هيس. آخر تائين مجروح صاحب "بامسلمان الله الله، بابرهمن

---

① نهميده نازمغل: لعل چند مجروح جي شاعري، سنڌ يونيورسٽيءَ پاران لکرايل تحقيقي مقالو صفحو 37 سال 1974ع

رام رام“ رهيو.①

مجروح لاڙڪاڻي جي مشاعرن ۾ اڪثر ويندو رهندو هو. ڪڏهن ڪڏهن سنڌ جي ٻين شهرن ۾ ٿيندڙ مشاعرن جي محفلن ۾ بہ شريڪ ٿيندو هو. هڪ سچو صوفي، نيڪ خيال ۽ طبع روان شاعر هو. سنڌ جي بزم مشاعرن ۾ شريڪ ٿيند. ها يا پنهنجو ڪلام موڪليندو هو.②

آخر ۾ مجروح جي شاعريءَ جو نمونو ملاحظ فرمائيندا:

غزل

هي عجب اسرار قدرت يار ۽ اغيار مست
جام مست ۽ باد مست ۽ خانئہ خمار مست

عقل مست ۽ عشق مست ۽ عاشق ۽ معشوق مست
زهد مست ۽ توبہ مست ۽ زاهد و هشيار مست

ڪعبہ ۽ مئخانہ مست ۽ مسجد ۽ محراب مست
خاڪ مست ۽ باد مست ۽ پٽ در و ديوار مست

مست قاضي، مست صوفي ۽ ڪرسچن مست آ
مست مومن، مست ڪافر، صاحب زنار مست

باغبان صياد مست ۽ مست بلبل ٿي رهي
مست شجر و مست ٻوٽو غنچئہ و گلزار مست

مست انسان مست حيوان، ٿا رهن ڪنهن راز ۾
مست غرب ۽ مست فقر ۽ واهہ شاهوڪار مست

مست ذڪر ۽ مست فڪر ۽ مست حال ۽ مست خيال
مست نظم ۽ مست نثر ۽ شاعر و اشعار مست

رات مست ۽ ڏينهن مست ۽ مست ساري آ زمين
چنڊ مست ۽ مست سورج آسمان ۽ سيار مست

مست عالم، مست سالڪ، رند مست و مست آ
مست ساقي مست ساغر محفل دلدار مست

مست آ معشوق دائم حسن جي سنيگار ۾
مست چشم ۽ مست زلف ۽ خال ۽ رخسار مست

مست قاتل مست مقتل مست هي مجروح آ
مست تيغ و مست پيڪان خنجر خونوار مست.

---

① مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ: يادرفتگان، صفحو 35

② اياز قادري: لعل چند مجروح، ماهوار نئين زندگي، صفحو 23 سال سيپٽمبر 1976ع.

غزل

ڪيو آ بيمار تنهنجي الفت، ۽ آهہ منهنجي دوا بہ تو وٽ،
حڪيم منهنجو تہ تون ئي آهين، رهي ٿي منهنجي شفا بہ تو وٽ.
ڪُهين ٿو تون ئي لکين تہ عاشق، تون ئي نوازين هزار شائق،
رهي ٿو ناز و ادا بہ تو وٽ، جفا بہ تو وٽ سزا بہ تو وٽ.
اکين ۾ مستي، لبن تي لالي، ذقن ۾ زم زم، حيات پاڻي
شراب رنگين ۽ جام تو وٽ، فنا بہ تو وٽ بقا بہ تو وٽ.
سياهہ زلف ۽ هٿن تي سرخي، آ خال رخسار نقش بندي،
گلاب لالا، ۽ نقش تو وٽ، ٿي آهہ نرگس حنا بہ تو وٽ.
گل جواني، شباب مستي، آ حسن بستان، فدائي بلبل،
چمن آ چهہ چهہ انار تو وٽ، بهار باد صبا بہ تو وٽ.
نگاهہ ترڇي سان تون ڪُهين ٿو وري پڇين ٿو قصور ڪنهنجو
ڪمان ابرو ۽ تير تو وٽ، رضا بہ تو وٽ قضا بہ تو وٽ.
رحيم تون آن، ڪريم تون آن، عليم تون آن، شفيق تون آن،
ثنا بہ تنهنجي، سخا بہ تو وٽ، دعا بہ تنهنجي ديا بہ تو وٽ.
در درازي چمن ٿا چائنٽ، لکين عشاقان مدام مجروح،
امير ڪيئي وزير ڪيئي، هزار شاهہ و گدا بہ تو وٽ.

غزل

آءُ اوري منٿ ٿوري، مان تہ گهوري مان سدا،
چشم چوري وڏو جهوري، شاهہ زوري انورا.
يار ساري دل سنياري ٿي پڪاري دم بدم،
هيڪواري آ اوتاري واڳ واري دلبرا،
آشنائي آهہ جاني مون تہ لائي يار تو
ڇڏ جدائي بي وفائي، سک سچائي تون سدا،
يار آزي پڌ تہ غازي ڪيو بہ راضي اڄ اچي،
عشق بازي نينهن نازي ڪار سازي ڪر مٺا،
لعل جاري، اشڪ بازي انتظاري ٿو ڪري
ڏي قراري، قرب واري، داغ واري دلربا.